

CONTRIBUȚII ASCETICO-MISTICE CREȘTINE: SFÂNTUL IOAN CASIAN (I)

Pr. prof. dr. Ioan C. TEȘU

Părinții Bisericii sunt adevărați cunoscători ai sufletului omenesc și ai frământărilor launtrice ale acestuia. Modul în care au vorbit, spre exemplu, în primele secole creștine, despre psihismul uman, despre facultățile spirituale, despre funcțiile și lucrările lor rămân mereu actuale, îndemnând la meditație profundă și la dorință de însușire și urmare a cuvintelor de Dumnezeu inspirate. Detaliile pe care le-au dat, fie și în secolele IV-V, vorbind despre inimă și cămărilor ei tainice, ca sedii ale faptelor bune sau, dimpotrivă, ale fărădelegilor, despre minte și gânduri, despre lucrările minții, despre felul și dinamismul gândurilor, despre căile de „tăiere” a gândurilor păcătoase și de cultivare a celor duhovnicești, fac din Sfinții Părinți adevărați „doctori spirituali”, care vindecă sufletul omului cu puterea și harul Duhului Sfânt.

Oricine citește scrierile lor cu dorință de îmbunătățire a vieții duhovnicești personale dobândește convingerea că „zicerile” sau „apoftegmele” acestora – chiar dacă au fost rostite în urmă cu sute de ani și către un număr restrâns de ucenici, care le-au încredințat sufletul spre îndrumare spirituală și spre mântuire – par mai actuale astăzi decât oricând. Acela are sentimentul că aceste cuvinte inspirate ale Părinților duhovnicești nu au fost spuse atunci doar pentru aceia, ci sunt atât de actuale, încât lasă impresia că au fost spuse ieri, au ajuns la noi astăzi, le vom constata veridicitatea începând de mâine și se vor împlini în viitor.

Ele constituie, totodată, un izvor de adâncă și inepuizabilă inspirație și meditație nu doar pentru teolog, lingvist sau filolog, ci și pentru alți oameni preocupați de alte științe ale sufletului, precum psihologia, psihanaliza, psihologia abisală sau a profunzimilor, surprinzând și astăzi, pe de o parte, prin frumusețea și adâncimea aprofundărilor, iar pe de altă parte, prin înălțimea și prospețimea formulărilor.

Astăzi, într-o lume tot mai zburciurnă, omul contemporan își poate găsi în cuvintele și sfaturile lor remedii la multe dintre neînțelegerile ontologice și la frământările sale existențiale. Iar eficiența acestora este cu atât mai sporită cu cât ele nu sunt produsul exclusiv al minții omenești, al puterii de pătrundere sau al introspecției unui terapeut, oricât de bine pregătit ar fi el, nici al unor tehnici de sondare abisală a inconștientului, ci au calitatea de lucrări vindecătoare și mântuitoare. Ele sunt cuvinte „cu putere multă”, capabile să-i descopere omului adevăratele sensuri ale vieții și rațiunile ființiale ale lumii, „ancorându-l” în Dumnezeu și în bogata lume spirituală.

Iar un exemplu edificator în acest sens îl constituie Sfântul Ioan Casian (c. 360 – c. 435), socotit a fi, pe bună dreptate, „părinte al monahismului apusean”, derivat din cel răsăritean, pe care el l-a adaptat specificului locurilor și oamenilor cărora l-a oferit, teolog de mare profunzime intelectuală și desăvârșit cunoscător al vieții ascetice creștine. Într-adevăr, în persoana și opera sa se îmbină în modul cel mai fericit înțelepciunea pozitivă a Romei cu intelectualismul grecilor, acestea îndreptate spre viața practică și făcând din Sfântul Părinte „un director de conștiință și un organizator al comunității”¹. Pentru aceste merite reale, Sfântul Ioan Casian trebuie considerat un scriitor demn de respect „în orice epocă, inclusiv în a noastră”², iar învățătura sa la fel de actuală ca în momentul în care a fost ea formulată.

„Trupul păcatului”³ și „negrele întunecimi ale patimilor”⁴

Potrivit Sfântului Ioan Casian, viața în lume și în trup este o continuă luptă împotriva răului, a păcatelor și a patimilor ce încearcă

¹ Michel Olphe-Galliard, „Cassien (Jean)”, în *Dictionnaire de Spiritualité. Ascétique et mystique*, tome II, première partie, Beauchesne, Paris, 1953, col. 222.

² *Preface* la vol. John Casian, *Conferences*, translation and preface by Colm Luibheid, introduction by Owen Chadwick, Paulist Press, New York, Mahwah, 1985, p. XII.

³ Sfântul Ioan Casian, *Convorbiri dubovnicești. Prima convorbire cu Părintele Chereimon: Despre desăvârșire*, în Sfântul Ioan Casian, *Scrieri alese*, traducere de Prof. Vasile Cojocaru și Prof. David Popescu, prefață, studiu introductiv și note de Profesor Nicolae Chițescu, în col. „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 57, EIBMBOR, București, 1990, p. 514.

⁴ Idem, *Așezămintele mănăstirești. Cartea a cincea: Despre dubul lăcomiei*, în *vol. cit.*, p. 165.

să zădărnicească efortul nevoitorului de dobândire și practicare a virtuților și, astfel, de însușire a mântuirii. Creștinul este implicat permanent într-un real război nevăzut, în care „are nu adversari văzuți, ci dușmani nevăzuți și îndârjiți, iar conflictul de zi și noapte nu este contra unuia sau a doi, ci contra a oști nenumărate; priemejdia este cu atât mai mare, cu cât dușmanul este mai pornit, iar atacurile lui mai ascunse”⁵. Războiul acesta este crunt, ca și duhurile ce îl provoacă și îl întrețin, se poartă pretutindeni și nu se va încheia decât prin înfrângerea deplină a „duhurilor rele” de către Mântuitorul Iisus Hristos, în viața veacului „ce va să fie” (*Simbolul de Credință*, articolul al XII-lea).

În lumea prezentă, creștinul are de înfruntat și de biruit răutatea acestor duhuri viclene, urâtoare și pierzătoare de mântuire, însă el nu este niciodată singur, pentru că Îl are permanent alături, ca Ajutor și Sprijinitor, pe Milostivul Dumnezeu, Care luptă împreună cu el. Nimeni, consideră Sfântul Ioan Casian, „nu poate să rabde cursele diavolului, nici să stingă sau să înăbușe fierbințele trupului, care ard ca un foc adevărat, dacă nu-l ajută harul lui Dumnezeu, care ocrotește și întărește slăbiciunea noastră”⁶. Dumnezeu, spune Sfântul Părinte, „dorește și așteaptă desăvârșirea și mântuirea noastră mai mult decât noi”⁷, dar așteaptă, din partea noastră, „numai să-I oferim prilejul bunăvoinței”⁸. Văzând dorința noastră sinceră de mântuire și prețuind ostenele noastre în vederea dobândirii acesteia, El revarsă coplesitor asupra noastră „protecția divină și harul insuflării, al certării și îmbărbătării Lui, pe care, în mod obișnuit, le varsă cu bunătate în inimile noastre, cercetându-le sau prin altcineva, sau prin El Însuși”⁹.

În acest război inteligibil, sufletul are de luptat cu dușmani crânceni și vicleni, cu duhuri specializate ale răutății. Acestea acționează asupra lui dintr-o zonă intermediară, dintre cer și pământ, din „văzduh”, cunoașterea și distingerea lor fiind specifică doar celor

⁵ Idem, *Convorbiri dubovnicești. A doua convorbire cu Părintele Moise*, în *vol. cit.*, p. 336.

⁶ *Ibidem*, pp. 338-339.

⁷ Idem, *Așezămintele mînăstirești. Cartea a douăsprezecea: Despre dubul tru-fiei*, în *vol. cit.*, p. 255.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 256.

îmbunătățiți spiritual și capabili să le înfrunte. „Este atât de încărcat văzduhul de mulțimea duhurilor necurate care mișună între pământ și cer, mișcându-se fără liniște și odihnă, spune Sfântul Ioan Casian, încât cu destul folos pronia divină a sustras vederii omeștești aceste duhuri rele. De teama asaltului lor sau de groaza produsă de chipurile în care se transformă după cum vor și după cum le place, oamenii, nemaiputând suporta frica de ele, ajung mereu chinuiți și să sufere, fiindcă nu pot să privească cu ochii trupești astfel de chipuri ori să devină zilnic mai răi, molipsiți de exemplele lor. Prin aceasta se produce o familiaritate dăunătoare și o tovărășie primejdioasă între oameni și puterile necurate ale văzduhului, fiindcă aceste blestemății care se produc acum între oameni sunt ascunse fie de despărțirile zidurilor, fie de distanța locurilor și de oarecare jenă și rușine. Dar dacă ele s-ar petrece mereu pe față și în văzul tuturor, ar îndemna la o mai mare nebunie și rătăcire, fără să mai intervină vreun moment din timp în care să nu mai aibă loc nelegiuiri. Pentru duhurile necurate nu există nici oboseală trupească, nici ocupație de familie, nici grijă de traiul zilnic care să-i împingă ca pe noi să renunțe uneori, chiar fără voie, la cele începute”¹⁰.

În această sferă a răului există, totuși, o ordine și o ierarhie, în sensul că aceste duhuri, chiar dacă toate au același scop: lupta împotriva desăvârșirii sau a mântuirii omului, crezând că, în acest mod și prin vicleniile lor parțiale, pot zădărnici lucrarea lui Dumnezeu, atunci când atacă sufletul, nu se năpustesc toate deodată asupra lui, ci într-o ordine, „pe rând, după timpul, locul și omul pe care prilejul le-a oferit”¹¹. Această viclenie a lor este limitată, iar răutatea „disciplinată” sau „orânduia”¹², astfel încât există o ordine în intervenția lor, în numărul, rândul și violența ispitelor aruncate¹³.

Făcând referire la aceste duhuri, fiecare dintre ele specializate în lucrarea până la paroxism a unei patimi, Sfântul Ioan Casian învață că „fiecare viciu își are duhurile sale. Astfel că unora le place mai mult murdăria păcatelor, altora hula, altora mânia și furia, alții

¹⁰ Idem, *Convorbiri dubovnicești. O doua convorbire cu Părintele Serenus*, în *vol. cit.*, pp. 441-442.

¹¹ Idem, *Convorbiri dubovnicești. Convorbire cu Părintele Teodor*, în *vol. cit.*, p. 423.

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

sunt hrăniți din tristețe, pe alții îi mângâie gloria deșartă sau trufia¹⁴.

Specificul lucrării fiecăruia dintre acestea este multiplu, corespunzător preocupărilor oamenilor. Astfel, „unele dintre ele, numite în popor rătăcitoare, arată Sfântul Părinte, înșală pe oameni și-și bat joc de ei, împresurându-i mereu în anumite locuri sau pe drumuri. Dar lor nu le place să-i chinuie prea tare pe trecătorii pe care au putut să-i amăgească, ci, mulțumindu-se să-i ia în râs și să-i păcălească, mai mult caută să-i obosească, decât să-i vatăme. Unii demoni rămân noaptea în casele oamenilor, producându-le vise urâte. Alții, furioși și cruzi, nu sunt mulțumiți numai să chinuie corpurile celor pe care au pus stăpânire, ci se reped chiar de departe asupra trecătorilor, aducându-le o moarte groaznică. (...) alții, pe care poporul îi numește „bucacei”, fac să se umple de deșertăciune în așa măsură inimile celor pe care i-au cucerit, încât aceștia, ridicându-se peste statura corpului, aci caută să pară mândri și impunători, aci se arată binevoitori și populari, înclinați către prietenie și simplitate¹⁵.

Nu toate duhurile viclene au aceeași răutate și violență în lucrarea lor. Unele dintre ele sunt „mai slabe¹⁶, caută să îi ispitească pe începători, adică pe creștinii care sunt la începutul ostenelilor ascetice, însă, pe măsură ce progresează în nevointă și luptă duhovnicească, vin asupra acestuia duhuri „mai puternice¹⁷, care au altă ferocitate. Dacă nu reușesc nici aceștia să îl răpună, ele se reped apoi, ca oarbe, într-o furie fără seamăn, asupra contemplativului, luând înfățișări înfricoșătoare și înspăimântătoare, înlocuindu-se unele pe altele, năpustindu-se tot mai multe și mai violent asupra rugătorului.

Disciplina și ordinea existentă între ele este, însă, una aparentă și conjuncturală, cerută de scopul răutății lor: pierderea oamenilor. Ele respectă timpul și ordinea ispitirii sufletului, ba dintre ele „chiar sunt fixate de unele locuri și în ele locuiesc în chip obișnuit¹⁸, activând de acolo asupra celor ce le frecventează sau le provoacă.

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem.* p. 432.

¹⁶ *Ibidem.* p. 424.

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ *Ibidem.*

Duhuri ale răutății, care au căzut din starea creaturală din cauza neascultării de Dumnezeu, ele nu pot asculta deplin nici măcar unele de altele, aflându-se într-o revoltă permanentă față de Dumnezeu și față de lumea pe care El a creat-o, dar și între ele. Înțelegerea dintre ele nu poate fi veșnică¹⁹, încât unirea dintre acestea nu va fi niciodată desăvârșită; „comunitatea de interese”²⁰ dintre ele este trecătoare și se schimbă mereu, iar consimțământul lor este unul temporar²¹ și aceasta pentru că „nu se poate păstra o măsură și o disciplină în lucrurile nedisciplinate”²².

Calea pătrunderii lor în sufletul omului, potrivit Sfântului Ioan Casian, o reprezintă trupul și gândurile. Lucrarea acestora asupra sufletului, socotește Sfântul Părinte, este înlesnită de faptul că atât el, cât și acestea sunt de natură spirituală, existând între ele o asemănare, care se poate transforma în unire, o „tovărășie”²³ strânsă și adâncă. În baza acestei asemănări și „înrudiri de substanță”²⁴, ca unele ce sunt amândouă de natură spirituală și în baza căreia „un duh, fie el bun, fie rău, se poate uni pe nesimțite cu alt duh”²⁵, atunci când pun stăpânire pe suflet, „ele vorbesc pe nesimțite, se strecoară și-i insuflă ce vor, îl fac să gândească la ce le place lor”²⁶, pot intra „în acele membre în care găesc puterea sufletului și, impunându-le o greutate nemăsurată și de nesuferit, cufundă și înăbușă într-o întunecime foarte deasă puterile minții”²⁷.

Unirea aceasta a diavolului cu omul poate deveni profundă – așa cum se întâmplă în cazul posesiunii demonice sau a demonizării – doar asupra trupului, căci, dacă asupra lui, ca unul ce este „materie deasă și solidă”²⁸, are el putere deosebită, nu același lucru se întâmplă și cu privire la suflet, chiar și atunci când acesta a primit ispitele și lucrează păcătos la împlinirea lor, întrucât „dacă

¹⁹ *Ibidem*, p. 423.

²⁰ *Ibidem*, pp. 423-424.

²¹ *Ibidem*, p. 424.

²² *Ibidem*, p. 423.

²³ *Ibidem*, p. 420.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, p. 421.

²⁸ *Ibidem*.

un demon «posedă» un om, ceea ce îi posedă este trupul»²⁹. Chiar și atunci, însă, în acest mecanism și în această fenomenologie a răului și a păcatului, influența duhului rău asupra trupului omului nu se transformă niciodată în unire deplină. El poate intra în sufletul robii lui, ca o „putere netrupească”³⁰, înconjoară pe acesta³¹, dar nu îi poate cuprinde „natura” lui³². Acest lucru este deplin accesibil și posibil real numai puterilor Sfintei Treimi, lui Dumnezeu, pentru că „numai El poate pătrunde în toate cele spirituale și intelectuale, pentru că El singur este tot și în toate pretutindeni, astfel încât vede și cunoaște toate cugetările oamenilor, sentimentele lăuntrice și adâncul minții”³³.

O întrebare la care a încercat să răspundă și Sfântul Ioan Casian, ca de altfel și alți asceți și mistici creștini experimentali, a fost dacă diavolul cunoaște intrinsec gândurile omului, așa cum le cunoaște Dumnezeu, iar răspunsul a fost același: „Duhurile necurate pot cunoaște felul gândurilor noastre, dar după arătări din afară, adică după înclinările, cuvintele și preocupările spre care au văzut că suntem mai înclinați. Însă la acelea care încă n-au ieșit din cele lăuntrice ale sufletului, ele în nici un caz nu pot să ajungă”³⁴. Duhurile rele nu au calitatea de cunoscătoare ale sufletului, în trăirile sale profunde, ci doar de iscusii strategi, de bune observatoare ale tuturor mișcărilor din afară ale sufletului: cuvinte, gesturi, fapte, căutând să tragă concluzii despre ceea ce se află în lăuntrul minții și al inimii omului, însă nu rare sunt cazurile în care au fost cumplit rușinate și umilite de unii nevoitori, care, la arătare, spuneau și păreau să facă unele, derutându-le și deviindu-le de la ispitele lor, dar, în realitate și în profunzimile sufletului, aveau preocupări total diferite. Chiar și asupra ispitelor pe care le aruncă, nu cunosc dacă au fost primite decât în momentul în care ele au fost împlinite sau concretizate, ceea ce înseamnă că omul are un avantaj extraordinar în

²⁹ Antoinette et Claire Guillaumont, „Démon”, în *Dictionnaire de Spiritualité. Ascétique et mystique*, tome III, Beauchesne, Paris, 1957, col. 208.

³⁰ Sfântul Ioan Casian, *Convorbiri dubovnicești. Convorbire cu Părintele Teodor...*, p. 421.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, p. 423.

lupta sa împotriva lor, chiar și atunci când a permis ispitei să pătrundă în planul conștiinței sale. Dacă ar cunoaște acest lucru, ele ar târî mult mai ușor mintea în păcat, nelăsându-i mult timp pentru reflecție asupra ispitei și însoțind-o cu păcatul. Or, indiferent de nepriceperea sa în a respinge ispita și de greutatea cu care luptă împotriva ei, omul are la dispoziție un timp, niște etape sau răgazuri în lupta împotriva păcatului, timp în care poate să apeleze cu multă ușurință la ajutorul lui Dumnezeu, singurul Care îi vede și îi cunoaște toate aceste slăbiciuni, iar atunci când I se cere, prin rugăciune curată și sinceră, trimite harul Său, întărind nevoințele omului și ajutându-l să înlăture ispitele rele.

Exemplificând prin fiecare patimă, Sfântul Ioan Casian explică astfel modul în care aceste duhuri viclene deduc, din indiciile exterioare, trăirile interioare: „De exemplu, când au insuflat cuiva lăcomia la mâncare, dacă l-au văzut pe monah că ridică neliniștit ochii la fereastră sau la soare sau că întreabă cu insistență cât este ora, atunci ele știu că în acela a fost semănată pofa stomacului. Dacă, sădind sămânța desfrânării, își dau seama că monahul a primit fără împotrivire săgeata poftei și dacă l-au văzut sub stăpânirea trupului, fără să lupte cum ar fi trebuit împotriva ispitelor, atunci duhurile necurate înțeleg că săgeata lor s-a înfipt drept în inima lui. Și ațâțările la tristețe, supărare, furie pe care le-au administrat, ele le cunosc după gesturile sau mișcările exterioare ale corpului, dacă s-au așezat în inimă, când l-au văzut că freamătă în tăcere, sau că suspină cu indignare, sau că s-a îngălbenit, ori s-a roșit la față, și în felul acesta ele află cu ușurință cărui viciu s-a dedicat cineva. Ele ne cunosc cu siguranță pe fiecare dintre noi, dacă ne-a plăcut ceva din momelile lor, după gesturi și după mișcarea corpului, care dovedesc acceptarea ispitei trimise de ele. Nu este de mirare că puterile văzduhului au astfel de cunoștințe, când vedem că foarte adesea bărbații cu simțul mai dezvoltat al observației cunosc starea omului lăuntric după chipul și manifestările celui din afară. Cu atât mai mult pot observa acestea ele care, duhuri fiind prin natura lor, fără îndoială că sunt mai pricepute și mai pătrunzătoare decât oamenii”³⁵.

Totuși, chiar dacă nu cunosc direct mișcările lăuntrice ale omului, ceea ce constituie un puternic atu pentru om, la dispoziția sa, duhurile rele au acces asupra trupului și asupra sufletului uman prin

³⁵ *Ibidem*, pp. 422-423.

intermediul gândurilor, căci, arată ascetul creștin, „este sigur că duhurile necurate nu pot pătrunde altfel în trupurile celor pe care urmează să le dobândească, decât după ce au pus stăpânire mai întâi pe gândurile și preocupările lor. Pe aceștia, după ce i-au despuiat de gândul la Dumnezeu și de meditația duhovnicească, dezarmându-i oarecum de armele pe care li le indica ajutorul și pavăza dumnezeiască, îi atacă mai ușor cu toată îndrăzneala, pentru a-i convinge și pentru a stabili de aci încolo locuință în ei ca într-o împărăție a lor”³⁶.

În ciuda acestei „violente a asalturilor”³⁷, în ciuda răutății și vicleniei lor, a aparentei și vremelnicei colaborări dintre ei, în lupta împotriva lui Dumnezeu și a omului, demonii, spune Sfântul Ioan Casian, „au și ei neliniștea și tristețea lor, mai ales în fața unor adversari mai puternici, când adică li se împotrivesc cuvioși și desăvârșiți (...). și ei asudă și se ostenesc în lupta cu neamul omenesc, ca să poată obține victoria pe care o doresc, și-i cuprinde și pe ei tristețea care ne-ar fi cuprins pe noi, dacă am fi fost învinși de ei, potrivit acestor cuvinte (...). Suferă și ei nu mai puțin și, precum ne biruie ei, îi biruim și noi, iar învinși nu se retrag fără întristare”³⁸; mai mult chiar, „atunci când sunt învinși de noi, ei sunt în mod necesar de două ori striviți: mai întâi, pentru că sfințenia pe care o caută oamenii ei au pierdut-o, aceasta constituind o pierdere și pentru neamul omenesc, și al doilea, pentru că ele, duhuri necurate, dar duhuri, au fost învinse de niște ființe trupești și pământesti”³⁹.

Ei nu pot face nimic fără îngăduința lui Dumnezeu și nu ar avea nici o putere asupra omului, creat „după chipul și spre asemănarea lui Dumnezeu” (Facere 1, 26), dacă acesta nu ar rătăci, prin păcat, calea vieții veșnice și fericite și nu s-ar lăsa ispitit și târât în păcat. În fața tuturor ispitelor, indiferent de numărul și puterea lor, omul dispune de „libertatea voinței”⁴⁰, prin care le primește sau le respinge⁴¹.

³⁶ *Ibidem*, pp. 427-428.

³⁷ Idem, *Așezămintele mîmăstirești. Cartea a unsprezecea: Dubul slavei deșarte*, în *vol. cit.*, p. 245.

³⁸ Idem, *Convorbiri dubovnicești. Convorbire cu Părintele Teodor...*, pp. 424-425.

³⁹ *Ibidem*, p. 425.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 419.

⁴¹ În privința importanței voinței libere a omului, în opera ascetică, potrivit Sfântului Părinte, vezi Pr. Ioan Mircea Ielciu, *Har și libertate în viziunea teologică a Sfântului Ioan Casian*, Editura „Paralela 45”, 2002.

Referindu-se chiar la vremurile contemporane lui, Sfântul Ioan Casian a observat că puterea demonilor a slăbit mult, și aceasta datorită creștinilor ostenitori, dar mai ales a monahilor. Până în creștinism și până la organizarea monahismului, „răutatea lor era atât de mare, încât puțini, și dintre cei mai înaintași în vârstă, puteau să suporte viața în singurătate. Chiar în mănăstiri, unde se găseau opt sau zece, cruzimea demonilor era atât de mare și atacurile lor se simțeau mereu atât de puternice, încât nu îndrăzneau să doarmă toți monahii în același timp noaptea, ci pe rând, unii gustând somnul, iar alții stând de veghe în citiri de psalmi și în rugăciuni. Și când trebuințele firii îi sileau să se odihnească, îi trezeau din somn pe cei adormiți, pentru ca aceștia să vegheze și să-i păzească pe cei ce urmau să meargă la culcare. Fără îndoială că acum trăim în siguranță, în încredere nu numai noi, care se pare să suntem întrucâtva întăriți prin experiența bătrâneții, dar chiar cei mai tineri, ceea ce se explică printr-unul dintre următoarele două temeuri: fie că puterea crucii, care a pătruns și în pustiu, făcând să se mute pretutindeni harul ei, a micșorat răutatea demonilor, fie că nepăsarea noastră le-am mai slăbit puterea de atac de odinioară, de vreme ce pregetă să se repeadă împotriva noastră cu aceeași forță pe care o foloseau atunci împotriva celor mai încercați ostași ai lui Hristos. Dar, încetând cu ispitele văzute, ei uneltesc lucruri mai grave împotriva noastră”⁴².

Fie chiar și ca simplă mențiune tangențială, trebuie să subliniem faptul că, în legătură cu acest „război nevăzut” și cu lucrarea răutății, Sfântul Ioan Casian analizează problema demonizațiilor și fenomenul posesiunii demonice. Față de cei posedați, nu doar că ne recomandă să nu-i ocolim, ci nici să nu-i disprețuim, și aceasta în baza a două adevăruri duhovnicești: 1) ispitirea lor are loc cu îngăduința lui Dumnezeu; și 2) tot ceea ce îngăduie Dumnezeu este spre folosul omului, astfel încât ei, prin purtarea acestei cruci, lucrează la propria mântuire; ci, mai mult chiar, recomandă împărtășirea lor cât mai deasă, chiar zilnică, și aceasta pentru că Sfânta Euharistie este un foc curățitor ce arde și alungă duhurile rele ce au pus stăpânire pe trupul persoanelor posedate. Dimpotrivă, în absența Sfintei Împărtășanii, „dușmanul îl va asalta și mai mult pe

⁴² Sfântul Ioan Casian, *Convorbiri dubovnicești. Convorbire cu Părintele Teodor...*, p. 427.

cel asediat, dacă-l va vedea despărțit de Doctorul Cel Ceresc, și-l va ispiți cu atât mai des și mai primejdios, cu cât el îl va simți mai îndepărtat de leacul cel duhovnicesc⁴³.

Patimile omenești: cauze, feluri și efecte⁴⁴

Referindu-se la cauzele patimilor, Sfântul Ioan Casian identifică un *fond intern*, întrucât, consideră el, „noi avem ascunse în noi și cauzele greșelilor, și semințele patimilor, care, odată ce ploaia ispitelor le-a udat în mintea noastră, îndată încolțesc și dau roade⁴⁵. Așadar, între cauzele externe și interne, Sfântul Părinte acordă o prevalență condițiilor și circumstanțelor interioare, în sensul că mintea și sufletul omului nu sunt funcții ce lucrează neputincioase la primirea și împlinirea ispitelor, ci au puterea de a le respinge⁴⁶. La „îmboldirea vicelanului vrăjmaș⁴⁷ și la „asaltul întâmplător sau prin diferite ocazii neașteptate⁴⁸ omul poate singur, dar mai ales ajutat de harul dumnezeiesc, să zădărnicească și să risipească aceste curse.

Lucrarea duhurilor viclene este ușurată, potrivit Sfântului Ioan, de prezența, în constituția umană, a afectelor, pe care el le numește

⁴³ *Ibidem*, p. 431.

⁴⁴ În privința listei patimilor generice, Sfântul Ioan Casian „le-a preluat de la mentorul său, Evagrie Ponticul, care a adăugat o a opta la catalogul celor șapte patimi pe care el însuși l-a moștenit și despre care a scris în câteva tratate cu mult spirit de pătrundere, chiar dacă nu într-un mod atât de larg, precum a făcut-o scriitorul nostru”. Cf. *Introduction*, la John Casian, *The Institutes*, translated and annotated by Boniface Ramsey, O.P., în col. „The Works of The Fathers in translation”, no. 58, The Newman Press, New York, 2000, p. 6.

⁴⁵ Sfântul Ioan Casian, *Așezămintele mănăstirești. Cartea a noua: Despre dubul tristeții*, în *vol. cit.*, p. 223.

⁴⁶ Sintetizând experiența duhovnicească a Părinților duhovnicești răsăriteni, Mitropolitul Hierotheos Vlachos, răspunzând la întrebarea: „Sunt patimile forțe exterioare care pătrund în sufletul nostru și pe care trebuie să le dezrădăcinăm de acolo sau sunt ele forțe naturale, intrinseci ale sufletului, corupte din cauza păcatului și a îndepărtării noastre de Dumnezeu?”, arată că „Întreaga tradiție biblicopatristică optează pentru a doua variantă”. Cf. Mitropolit Hierotheos Vlachos, *Psihoterapia ortodoxă. Știința Sfinților Părinți*, traducere în limba română de Irina Luminița Niculescu, Editura Învierea, Arhiepiscopia Timișoarei, 1998, p. 283.

⁴⁷ Sfântul Ioan Casian, *Așezămintele mănăstirești. Cartea a noua: Despre dubul tristeții...*, p. 223.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 222.

„îmboldiri”⁴⁹ sau „porniri naturale ale cărnii”⁵⁰. Acestea au fost zidite în firea oamenilor de Dumnezeu sau, în exprimarea Sfântului Părinte, deși „ne-au fost altoite în suflet de Creator, nu va fi făcut răspunzător El că, folosindu-ne rău de ele, am preferat să le întoarcem spre vătămătoare slujiri și ținem să ne întristăm pentru profituri sterpe și lumești, nu pentru căința mântuitoare sau pentru alungarea viciilor, ori ne mâniem fără folos, nu împotriva noastră, ci, contra poruncii lui Dumnezeu, împotriva fraților noștri (Matei 5, 22)”⁵¹.

Răspunzător pentru păcatele și patimile omului nu poate fi Creatorul lor, ci „libertatea de voință”⁵² a omului, mai exact, „voința nesănătoasă și rea”⁵³. Atunci când aceste afecte sunt disciplinate și folosite spre înduhovnicirea trupului și a întregii ființe umane, copleșite de elementul spiritual din alcătuirea omenească, ele sunt semn nu numai al atotînțelepciunii Ziditorului lor, ci și al sănătății minții omului. Când însă nu sunt folosite spre alungarea patimilor, ci contrar poruncii lui Dumnezeu, ele dau dovada unei minții îmbolnăvite de păcate și de patimi. Cu cât mai ușor erau de evitat, ignorat, ocolit sau refuzat, cu ajutorul lor, ispitele, cu atât mai greu sunt de vindecate, atunci când sunt ocupate și stăpânite de pofta păcatelor și plăcerea patimilor⁵⁴.

Convingerea Sfântului Ioan Casian, ca, de altfel, a întregii Spiritualități Ortodoxe, este aceea că firea omului, indiferent de gravitatea căderilor sale și de intensitatea robiei față de păcate, este una ontologic bună, căci, spune el, „nu firea în sine e păcătoasă, chiar dacă o folosim noi rău”⁵⁵. Întreaga responsabilitate a păcatelor persoanei umane nu aparține nici lui Dumnezeu, nu poate fi imputată nici duhurilor rele, odată ce acestea nu au puterea de a se impune și a constrânge, ci doar se propun omului; nici nu poate fi aruncată pe seama afectelor sau slăbăciunilor firii, ci revine exclusiv

⁴⁹ Idem, *Așezămintele mîmăstirești. Cartea a Șaptea: Dubul iubirii de argint*, în *vol. cit.*, p. 198.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 199.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Idem, *Despre cele opt gânduri ale răutății*, în *Filocalia sfintelor nevoițe ale desăvârșirii*, traducere, introducere și note de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, membru al Academiei Române, ediția a IV-a, Harisma, București, 1993, p. 139.

persoanei individuale, libertății sale, voinței personale și deliberării sale, fiind o dovadă a proastei folosiri a acestor puteri sufletești.

Dacă păcatul îi aparține omului în exclusivitate, nu același lucru se poate spune și în privința virtuților. Dacă alegerea acestora și lucrarea lor ține de liberul arbitru al omului, îndemnul sau chemarea tainică spre săvârșirea lor aparține lui Dumnezeu. Începutul lucrării virtuților, arată Sfântul Părinte, „ne este insuflat de Dumnezeu ori de câte ori ne atrage pe calea mântuirii, sau prin El Însuși, sau prin îndemnul vreunui om, sau prin necesitate, și tot de El ne este dăruită desăvârșirea virtuților. Dar stă în puterea noastră să răspundem cu mai multă sau cu mai puțină tragere de inimă la îndemnul și ajutorul lui Dumnezeu și de aceea noi merităm pe bună dreptate pedeapsă sau răsplată, în măsura în care fie am disprețuit grija și marea bunăvoință a Lui față de noi, fie ne-am străduit să-i arătăm recunoștința prin supunerea noastră”⁵⁶. Spre deosebire însă de păcate și de patimi, care fac sufletul urât, negru și respingător⁵⁷, virtuțile îi dau culoare și strălucire⁵⁸.

În baza acestor considerații legate de viața lăuntrică a omului, Sfântul Ioan Casian face ample referiri asupra felurilor, manifestărilor și efectelor nefaste ale patimilor. Sfântul Părinte distinge, mai întâi, patimi „*naturale*”⁵⁹, cum este lăcomia pântecelui, și patimi „*în afara naturii*”⁶⁰, precum este iubirea de arginți. În timp ce primele izvorăsc din însăși firea omului, celelalte își au originea în afara ei, insinuându-se în ea, prin intermediul ispitelor.

Lucrarea patimilor, potrivit Sfântului Ioan Casian, este „*împătrită*”⁶¹, declanșarea și acțiunea lor având loc din cauza unuia sau îmbinării mai multora dintre patru factori generali: *acțiunea trupului* (în cazul lăcomiei pântecelui și a desfrânării); *fără vreo lucrare a trupului* (așa cum se întâmplă în situația slavei deșarte și a

⁵⁶ Idem, *Convorbiri dubovnicești. Convorbirea cu Părintele Daniel*, în vol. cit., p. 360.

⁵⁷ Idem, *Convorbiri dubovnicești. Convorbirea cu Părintele Pafnutie*, în vol. cit., p. 353.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 352.

⁵⁹ Idem, *Convorbiri dubovnicești. Convorbirea cu Părintele Serapion*, în vol. cit., p. 378.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*.

mândriei); *din afară* (atunci când este vorba de arghirofilie și mânia); *pricini dinăuntru* (lenea și tristețea)⁶².

În funcție de alcătuirea sau consistența lor, Sfântul Ioan Casian distinge patimi „*carnale*” sau „*trupești*” și patimi „*spirituale*”. În timp ce patimile „*carnale*” duc la „încălzirea și simțirea trupului, care se desfătează și se hrănește într-atât cu ele, încât ațâță și mințile liniștite, atrăgându-le uneori fără voia lor pe drumul pornirilor rele”⁶³, patimile „*spirituale*” răsar din suflet și nu aduc nici o plăcere trupului, ci „îl încarcă de necazuri și suferințe, hrănind numai sufletul bolnav cu plăceri înjositoare”⁶⁴.

Identificând un „*trup al păcatului*”⁶⁵, „alcătuit din multele mădule ale viciilor, în rândul întâi fiind acelea prin care omul păcătuiește cu vorba, cu fapta sau cu gândul”⁶⁶, Sfântul Părinte descoperă o înrudire, o legătură și intercondiționare între ele. „Deși aceste vicii au obârșii diferite, consideră el, și urmări neasemănătoare, totuși, primele șase: *lăcomia la mâncare, desfrânarea, arghirofilia, mânia, tristețea și lenea* sunt într-un fel înrudite și, ca să spun așa, legate în același lanț, în așa fel încât *preaplinul uneia are ca urmare începutul alteia*. Din prea mare lăcomie în mâncare se naște desfrânarea, din desfrânare arghirofilia, din arghirofilie mânia, din mânia tristețea, din tristețe lenea. De aceea trebuie să luptăm în chip asemănător și cu aceeași judecată contra lor și de la cele de mai înainte să trecem la lupta împotriva celor următoare. Mai ușor se oprește creșterea și întinderea dăunătoare a unui arbore, dacă rădăcinile pe care se sprijină sunt împuținate sau tăiate; iar apele stătute și murdare se pot seca îndată, dacă li se astupă cu pricepere izvoarele care le dau naștere. De aceea, ca să fie învinsă lenea, trebuie mai întâi combătută tristețea; ca să se alunge tristețea, trebuie distrusă mai întâi mânia; ca să se stingă mânia, trebuie călcată în picioare arghirofilia; ca să se înlăture arghirofilia, trebuie nimicită desfrânarea și ca să se desființeze desfrânarea, trebuie dărâmat viciul lăcomiei în mâncare. Celelalte două, gloria deșartă și trufia, sunt unite între ele în

⁶² *Ibidem.*

⁶³ *Ibidem.*

⁶⁴ *Ibidem.*

⁶⁵ Idem, *Convorbiri duhovnicești. Prima convorbire cu Părintele Chereimon...*, p. 514.

⁶⁶ *Ibidem.*

același fel pe care l-am arătat și despre celelalte, întrucât creșterea uneia duce la apariția celeilalte (prisosul de glorie deșartă dă naștere trufiei), dar se deosebesc cu totul de cele șase vicii numite mai înainte și nu se unesc cu ele într-o tovărășie asemănătoare, fiindcă nu numai că n-au aceeași obârșie, dar apar într-un mod și într-o altă rânduire, cu totul contrară celorlalte. Când acelea sunt nimicite, ele se dezvoltă și mai puternic și moartea acelora le face să crească și să fie cu mai multă viață. De aceea suntem îmboldiți de aceste două vicii într-un mod deosebit. Cădem într-unul din acele șase vicii după ce am fost loviți de cele înaintașe lor, pe când în aceste două suntem primejduiți să ajungem după ce le-am învins și am triumfat asupra celorlalte. Așadar, toate viciile iau naștere prin creșterea celor dinaintea lor și dispar prin micșorarea acelora. După această rânduială, ca să poată fi înfrântă trufia, trebuie mai întâi înabușită gloria deșartă; astfel se potolesc cele următoare prin învingerea celor anterioare și, dacă sunt stinse cele anterioare, patimile rămase slăbesc fără osteneți⁶⁷.

Această intercondiționare dintre patimi are și caracterul de *împerechere* între ele, căci acestea se însoțesc două câte două, spre robirea sufletului. Astfel, „deși aceste opt vicii mai înainte numite sunt legate între ele și amestecate în felul pe care l-am amintit, totuși, privite mai de aproape, vedem că se împart în patru legături și perechi: lăcomia de mâncare și desfrânarea se unesc într-o tovărășie foarte strânsă; de asemenea, au legături de familie între ele mânia și arghirofilia, tristețea și lenea, gloria deșartă și trufia⁶⁸.

Chiar și unindu-se în astfel de perechi vicioase, asupra fiecărui pătimăș, Sfântul Ioan Casian observă o *prevalență* a uneia dintre ele, celelalte aflându-se oarecum în așteptare și pregătire pentru a-l asalta pe om. Deși toate cele opt patimi atacă neamul și sufletul omenesc, „totuși nu-i atacă pe toți la fel. La unii, locul principal îl deține duhul desfrânării, pe altul îl asuprește furia, în altul gloria deșartă este tirană, altuia îi stă în creștet trufia. Deși se constată că toți sunt locuiți de toate, totuși, în chip deosebit și într-o anumită măsură, suferim de ele⁶⁹.

⁶⁷ Idem, *Convorbiri dubovnicești. Comunicarea Părintelui Serapion*, în *vol. cit.*, p. 383.

⁶⁸ *Ibidem*, pp. 383-384.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 387.

Indiferent însă de patima dominantă, adică de aceea care îl stăpânește până la robie pe cel păcătos, în baza legăturii dintre ele, acestea se aseamănă unei încrengături bolnave, care se întinde și îmbolnăvește trunchiul sau suportul lor, unei boli care se cronicizează și se acutizează, cuprinzând omul întreg – trup și suflet – și conducându-l spre moartea fizică și cea spirituală, spre moartea veșnică, îndepărtarea de Dumnezeu, Izvorul a toată fapta cea bună și a toată virtutea, către viețuirea veșnică în trista companie a duhurilor rele, pe care le-a ascultat încă din viața aceasta. Asemenea unui șarpe, patimile îl „încolăcesc”⁷⁰ pe bietul suflet care le slujește, întunecându-l și ucigându-l. În percepția Sfântului Ioan Casian, pentru omul păcătos „este o iluzie să-și închipuie că este scutit de patimi sau măcar de vreuna dintre ele. Dacă ni se pare că nu avem o patimă, aceasta se întâmplă pentru că pur și simplu n-o vedem sau pentru că nu se manifestă în acel moment; totuși, ea există într-o anumită măsură în suflet și se poate manifesta în orice clipă, numai să se ivească momentul”⁷¹.

Referindu-se la rolul gândurilor în etapa ispitirii minții și a căderii în păcat, Sfântul Ioan Casian identifică trei cauze sau „obârșii” ale gândurilor: Dumnezeu, diavolul și noi înșine⁷². *De la Dumnezeu* vin gândurile prin care El „găsește cu cale să ne vadă în lumina Duhului Sfânt, ridicându-ne pe o treaptă mai înaltă de desăvârșire, când ne ceartă printr-o dojană mântuitoare, dacă am fi delăsători și ne-am lăsat trași înapoi de la cele bune, sau când ne deschide porțile cerului și ne îndreaptă gândurile și voința către faptele mereu bune”⁷³.

Gândurile *diavolești* sunt cele prin care vicleanul vrăjmaș „încearcă să ne câștige, atât prin momelile viciilor, cât și prin înșelăciuni ascunse, arătându-ne în chip mincinos, cu mare dibăcie, cele rele drept bune și prefăcându-se față de noi în înger al luminii”⁷⁴.

⁷⁰ Idem, *Așezăminte mînăstirești. Cartea a Șaptea: Dubul iubirii de argint...*, p. 200.

⁷¹ Jean-Claude Larhet, *Terapeutică bolilor spirituale*, în românește de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2001, pp. 119-120.

⁷² Sfântul Ioan Casian, *Convorbiri dubovnicești. Întâia convorbire cu Părintele Moise*, în *vol. cit.*, p. 321.

⁷³ *Ibidem.*

⁷⁴ *Ibidem.*

Gândurile *pur omenești* sunt acelea în care „ne amintim în chip firesc de cele ce facem, sau am făcut, sau am auzit”⁷⁵. Ele au la bază mecanismele psihismului uman, declanșarea lor fiind legată de experiențele personale ale omului. Minteă umană din care răsar aceste gânduri este asemănată cu o moară și, „câtă vreme apa curge, roata nu încetează să se învârtască. Însă, spune Sfântul Ioan Casian, depinde de voința stăpânului ca ea să macine grâu, orz sau neghină. Fără îndoială că în mod necesar macină ceea ce i s-a dat”⁷⁶. Asemenea unei mori, mintea este frământată și măcinată de „clocotul gândurilor”⁷⁷. Însă, dacă nu îi este cu putință să nu fie asaltată de aceste gânduri, în schimb, „ea poate să lupte împotriva lor și să le învingă”⁷⁸. De priceperea și iscusința noastră depinde pătrunderea și reținerea în minte a gândurilor păcătoase sau, dimpotrivă, respingerea și alungarea lor. Convingerea fermă a Sfântului Părinte este aceea că „depinde în mare măsură de noi să ne îndreptăm gândurile, să facem să crească în inimile noastre numai cele sfinte și spirituale, nu cele pământești și carnale”⁷⁹.

Așadar, „opt sunt principalele vicii, conchide Sfântul Ioan Casian, care otrăvesc neamul omenesc, și anume: primul este lăcomia la mâncare, ceea ce înseamnă îmbuibarea stomacului, al doilea, desfrânarea, al treilea arghirofilia, adică lăcomia sau dragostea pentru bani, al patrulea mânia, al cincilea tristețea, al șaselea lenea, adică neliniștea și lehamitea inimii, al șaptelea deșertăciunea, adică vanitatea sau gloria deșartă, și al optulea trufia”⁸⁰.

Din fiecare dintre acestea se nasc unele efecte generale, împotriva cărora trebuie să lupte nevoitorul, căci, „din *lăcomia la mâncare* se nasc chiolhanurile și bețiile; din *desfrânare* cuvintele rușinoase, ușurătatea, distracțiile, palavragelile; din *arghirofilie* minciuna, înșelăciunea, furturile, jurămintele strâmbe, dorința de câștiguri murdare, mărturiile false, violențele, neomenia, rapacitatea; din *mânie* omuciderile, cuvintele tari, indignarea; din *tristețe* lăncezeala, lașitatea, amărăciunea, deznădejdea; din *lene* trândăvia, somnolența,

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ Idem, *Convorbiri dubovnicești. Prefață la convorbirile I-X*, în *vol. cit.*, p. 300.

⁷⁷ Idem, *Convorbiri dubovnicești. Întâia convorbire cu Părintele Moise...*, p. 320.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 317.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ Idem, *Comunicarea Părintelui Serapion...*, p. 378.

reaua voință, neliniștea, umbletul fără rost, nestatornicia minții și a corpului, vorbăria, indiscreția; din *glorie deșartă* neînțelegerile, ereziile, obrăznicia și pretenția de a ști tot; din *truție* disprețul, pizma, nesupunerea, defăimarea, bârfeala, clevetirea⁸¹.

⁸¹ *Ibidem*, p. 390.

**Ascetical-mystics christian contributions:
Saint John Cassian (I)**

Rev. Prof. PhD. Ioan C. TEȘU

Today, in an increasingly troubled world, the contemporary man can find in the words and counsels of the Fathers remedies to many ontological worries and its existential anxieties. Their efficiency is even greater since they are not the exclusive product of the human mind, of the power's penetration or introspection of a therapist, however well he is trained, nor of the techniques for abyssal sounding of the unconscious, but they have the role of healing and redemptive works.

Saint John Cassian, a profound intellectual theologian and perfect teacher of the Christian ascetic life, combined the positive wisdom of Rome with Greek intellectualism, focused on practical life, giving to us words „with lot of power”, able to reveal us the true meanings of life and the ontological reasons of the world, „anchoring us” in God and the rich spiritual world.